

АЙМАГ ДАХЬ ЭКОЛОГИЙН АСУУДАЛ ХАРИУЦСАН АЛБА ХААГЧДЫН АЖИЛ АЧААЛАЛ, ТҮҮНИЙГ БУУРУУЛАХ ЗАРИМ АРГА ЗАМ

Б.Зоригт

*Дотоод хэргийн их сургуулийн
“магистрант, цагдаагийн ахмад*

Товчлол. Монгол Улсад 2020 оны 04 дүгээр сарын 30-ны байдлаар шиглалтын болон хайгуулын хүчин төгөлдөр тусгай зөвшөөрлийн тоо 2,745¹ байна. 2020 онд хүрээлэн байгаа орчны эсрэг гэмт хэрэг нийт 622 бүртгэгдсэн нь энэ төрлийн гэмт хэрэг улам нэмэгдэх хандлагатай байгааг харуулж байна. Өнөөдөр Экологийн цагдаагийн алба байгуулагдаад удаагүй байгаа боловч орон нутаг дахь цагдаагийн газар, хэлтэст экологийн асуудал хариуцсан алба хаагч нарын ажлын ачаалал харилцан адилгүй байна.

Энэхүү өгүүлэлд аймаг дахь цагдаагийн газар, хэлтсийн экологийн асуудал хариуцсан алба хаагчдын ажил, ачаалалд дүн шинжилгээ хийсний үндсэн дээр тус албаны орон тоог нэмэгдүүлэх, боломжгүй тохиолдолд алба хаагчдын ажлын ачааллыг бууруулах зарим арга замын талаар товч авч үзсэн болно.

Түлхүүр үгс: Экологийн цагдаагийн алба, экологийн асуудал хариуцсан алба хаагч, ажлын ачаалал

Үндсэн хэсэг. Монгол Улсын Засгийн газрын 2020 оны 03 дугаар тогтоол, Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын энэ оны А/09 дүгээр тушаалаар цагдаагийн төв байгууллагын бүтцэд Захиргааны удирдлагын, Эрүүгийн цагдаагийн, Зөрчил шалган шийдвэрлэх, Урьдчилан сэргийлэх хамтын ажиллагааны гэсэн 4 хэлтэс, 21 аймаг, 64 суманд экологийн асуудал хариуцсан алба хаагчтайгаар хүрээлэн байгаа орчныг хамгаалах, энэ төрлийн гэмт хэрэг, зөрчилтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх, байгаль экологид учрах хохирлыг бууруулах нэгдсэн бодлого хэрэгжүүлэх чиг үүрэгтэйгээр байгуулагдсан билээ.

Мөн ЦЕГ-ын даргын 2020 оны А/173 болон 2021 оны А/52 дугаар тушаалаар Мөрдөн байцаах албаны Хүрээлэн буй орчны эсрэг гэмт хэрэг мөрдөн шалгах хэлтсийг бүтэц, орон тооны хамт тус албанд шилжүүлж, Дүн шинжилгээ, хяналт шалгалтын хэлтсийг шинээр байгуулсан.

Өнөөдөр Экологийн цагдаагийн алба нь Удирдлага, Дүн шинжилгээ, хяналт шалгалтын хэлтэс, Захиргааны удирдлагын хэлтэс, Урьдчилан сэргийлэх, хамтын ажиллагааны хэлтэс, Эрүүгийн цагдаагийн хэлтэс, Зөрчил шалган шийдвэрлэх хэлтэс, Хүрээлэн буй орчны эсрэг гэмт хэрэг мөрдөн шалгах хэлтэс, нийт 77, 21 аймагт экологийн асуудал хариуцсан эрүүгийн ахлах мөрдөгч, мөрдөгч, 64 суманд экологийн асуудал хариуцсан байцаагч, нийт 101, бүгд 178 алба хаагч, ажилтны орон тоотойгоор үйл ажиллагаа явуулж байна.

Хүрээлэн байгаа орчны эсрэг гэмт хэргийн нөхцөл байдлын талаар:

¹ <https://mrpam.gov.mn/public/pages/165/2020-04-mon.pdf>

Улсын хэмжээнд 2020 онд хүрээлэн байгаа орчны эсрэг гэмт хэрэг, зөрчлийн шинжтэй нийт 1828 гомдол, мэдээлэл хүлээн авч шалгасан нь урьд оны мөн үеэс бүртгэгдсэн гомдол 1001 буюу 1.2 дахин өссөн байна.

Гомдол, мэдээллийн шийдвэрлэлтийн талаар:

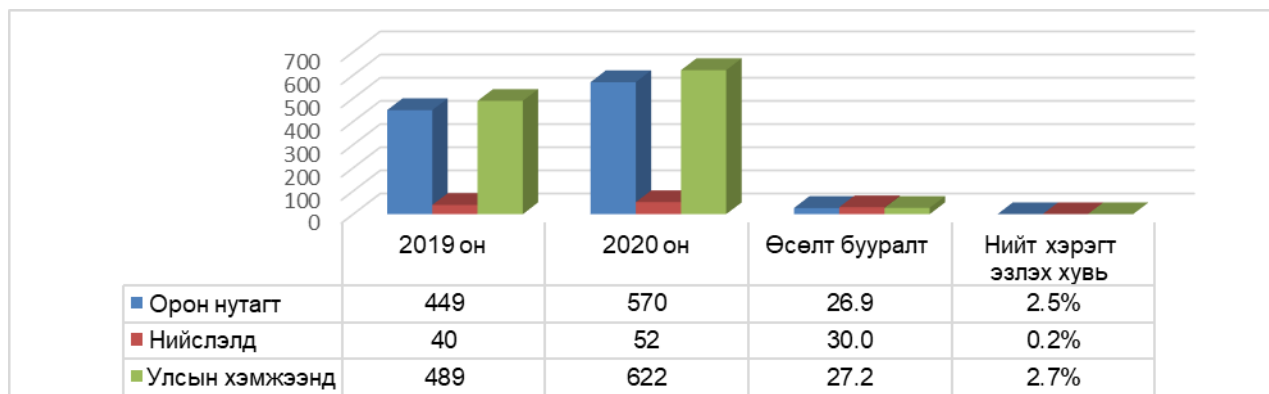

Гэмт хэргийн шинжтэй 1250, зөрчлийн шинжтэй 544 гомдол, мэдээллийг буюу 98.1 хувийг хуулийн хугацаанд шийдвэрлэж, 34 буюу 1.9 хувь нь шийдвэрлэгдээгүй буюу хуулийн хугацаанд байна. Үүнээс 28 буюу 82.3 хувь нь гэмт хэргийн шинжтэй, 6 буюу 17.6 хувь нь зөрчлийн шинжтэй гомдол, мэдээлэл байна.

Улсын хэмжээнд хүрээлэн байгаа орчны эсрэг гэмт хэрэг энэ онд нийт 622 бүртгэгдсэн нь өмнөх оны мөн үеэс 133 хэрэг буюу 27.2 хувиар өссөн үзүүлэлттэй, улсын хэмжээнд бүртгэгдсэн 23064 хэргийн 2.7 хувийг эзэлж байна.

Бүртгэгдсэн 622 хэргийн 570 буюу 91.6 хувь нь орон нутагт, 52 буюу 8.4 хувь нь нийслэлд бүртгэгдсэнийг өмнөх оны мөн үетэй харьцуулахад орон нутагт бүртгэгдсэн хэрэг 121 буюу 26.9 хувиар, нийслэлд бүртгэгдсэн хэрэг 12 буюу 30.0 хувиар тус тус өсчээ.

График №1

Дээрхи графикаас үзвэл орон нутаг хүрээлэн буй орчны эсрэг гэмт хэрэг, зөрчил нэмэгдэх хандлагатай байгаа нь экологийн асуудал хариуцсан алба хаагчдын орон тоог

нэмэгдүүлэх, шаардлагатай автомашин, техник хэрэгслээр хангах асуудал чухлаар тавигдах болсон байна.

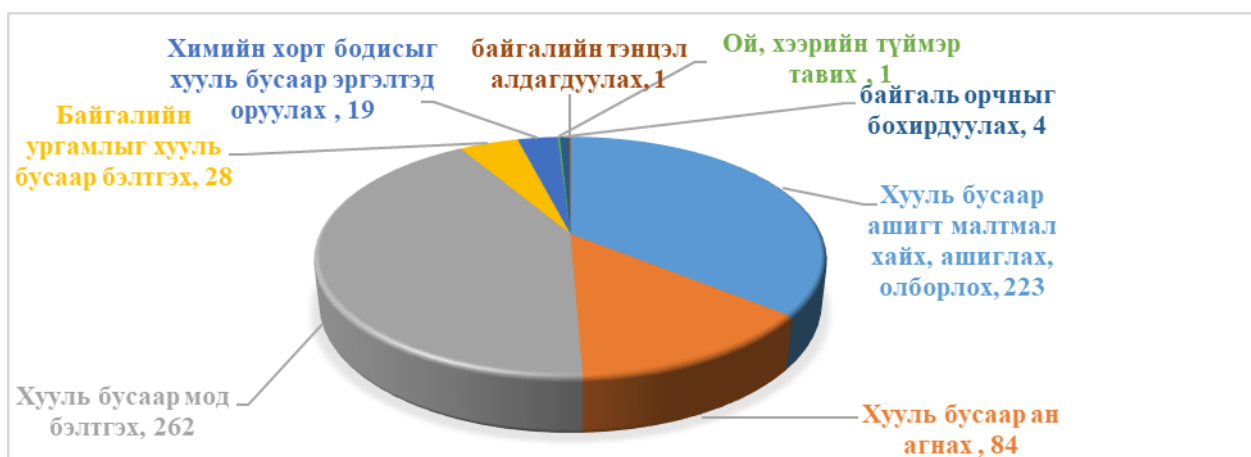
Бүртгэгдсэн энэ төрлийн гэмт хэргийг бүртгэгдсэн нутаг дэвсгэрээр харуулбал:

Зураг №1

Эрүүгийн хуулийн тусгай ангид заасан хүрээлэн байгаа орчны эсрэг гэмт хэргийг бүртгэгдсэн зүйлээр нь авч үзвэл, 262 буюу 42.1 хувийг хууль бусаар мод бэлтгэх, 223 буюу 35.9 хувийг хууль бусаар ашигт малтмал хайх, ашиглах, олборлох, 84 буюу 13.5 хувийг хууль бусаар ан агнах, 28 буюу 4.5 хувийг байгалийн ургамлыг хууль бусаар бэлтгэх, 19 буюу 3.1 хувийг химийн хорт аюултай бодисыг хууль бус эргэлтэд оруулах, 4 буюу 0.6 хувийг байгаль орчныг бохирдуулах, 1 буюу 0.2 хувийг ой хээрийн түймэр тавих, 1 буюу 0.2 хувь нь байгалийн тэнцэл алдагдуулах гэмт хэрэг тус тус эзэлж байна.

График №2

1

Аймаг дахь цагдаагийн газар хэлтэст сүүлийн 3 жилд бүртгэгдсэн хүрээлэн байгаа орчны эсрэг гэмт хэргийн болон ашигт малтмалын хайгуулын, ашиглалтын тусгай зөвшөөрлийн судалгаа.

Хүснэгт №1

д/д	Аймаг	Тусгай зөвшөөрөл	Бүртгэгдсэн гэмт хэрэг	Экологийн
-----	-------	------------------	------------------------	-----------

		Хайг	Ашиг	2018	2019	2020	асуудал хариуцсан алба хаагчдын тоо
1	Архангай	6	15	18	20	26	8
2	Баян-Өлгий	39	29	6	19	16	1
3	Баянхонгор	72	88	11	20	53	10
4	Булган	40	74	40	46	47	6
5	Говь-Алтай	103	52	3	4	10	1
6	Говьсүмбэр	10	15	1		3	1
7	Дархан-Уул	15	67	27	9	15	5
8	Дорноговь	163	191	5	18	16	3
9	Дорнод	88	76	9	17	20	8
10	Дундговь	126	105		5	11	1
11	Завхан	42	9	12	17	33	2
12	Орхон	3	8	1	3	5	1
13	Өвөрхангай	40	23	33	26	45	8
14	Өмнөговь	138	101	6	12	11	7
15	Сүхбаатар	32	67	2	1	14	1
16	Сэлэнгэ	128	131	78	111	67	8
17	Төв	114	283	21	26	40	10
18	Увс	84	47	6	6	12	1
19	Ховд	61	35	13	36	37	2
20	Хөвсгөл	11	21	44	40	57	9
21	Хэнтий	103	117	10	13	32	8

Сүүлийн 3 жилийн хугацаанд хүрээлэн байгаа орчны эсрэг гэмт хэрэг бага бүртгэгдсэн, хайгуулын болон ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл цөөн, экологийн асуудал хариуцсан байцаагийн орон тоотой сумдыг харуулав.

Хүснэгт №2

д/д	Аймаг	Сум	Тусгай зөвшөөрөл		Бүртгэгдсэн гэмт хэрэг			Зөрчлийн гомдол 2021.02 сар	ЭАХБ-гч
			Хайг	Ашиг	2018	2019	2020		
1	Архангай	Чулуут	1	1	1				1
2		Эрдэнэмандал							1
3	Баянхонгор	Богд		1		1			1
4		Эрдэнэцогт		1	1	1	1		1
5	Дархан-Уул	Орхон	2	4	2			1	1
6	Дорнод	Дашбалбар	17	8	2				1
7		Матад	4	8	1	1			1
8		Хөлөнбуйр	1			1			1
9	Өвөрхангай	Богд	2						1
10	Өмнөговь	Баяндалай	12	5	1	1			1
11		Манлай	11	1		1			1
12	Сэлэнгэ	Сайхан	11	6					1
13	Төв	Батсүмбэр			1	1			1

14	Хөвсгөл	Эрдэнэбулган			1		1		1
15	Хэнтий	Биндэр	2				2		1
16		Жаргалтхаан	11	5	2				1

Хүрээлэн байгаа орчны эсрэг гэмт хэргийн гаралт бусад сумдаас ихтэй, гадаад, дотоодын аялагч ихээр зорчдог, экологийн асуудал хариуцсан байцаагч томилон ажиллуулах шаардлагатай сумдыг харвал:

Хүснэгт №3

д/д	Аймаг	Сум	Тусгай зөвшөөрөл		Бүртгэгдсэн гэмт хэрэг			Зөрчлийн гомдол 2021.02 сар
			Хайг	Ашиг	2018	2019	2020	
1	Баян-Өлгий	Ногооннуур	5	11		1	4	
2		Цэнгэл	7	3		3	1	
3	Говь-Алтай	Бигэр	10	5	1		6	
4	Дундговь	Гурвансайхан	21	11		2	4	
5		Өлзийт	25	6		2	5	
6	Завхан	Завханмандал	9	3	1		2	
7		Отгон						
8	Сүхбаатар	Эрдэнэцагаан	15	16	1		8	
9		Сүхбаатар	7	23			1	2
10	Увс	Сагил	3	2			4	
11		Түргэн	2	3	1	3	3	
12	Ховд	Мянгад	8	8			3	
13		Цэцэг	1	1	1	7	1	

Дээрхи хүснэгтээс харвал хүрээлэн буй орчны эсрэг гэмт хэрэг, зөрчил бага гардаг хэдий ч гарч болох нөхцөл байдал, сумын нутаг дэвсгэрийн байгалийн баялаг, ан амьтны онцлог, аялал жуулчлалын нягтрал ихтэй байдлыг харгалзан экологийн асуудал хариуцсан байцаагч нэн шаардлагатай байгааг харгалзан үзэх цаг болжээ.

Тухайлбал, Сүхбаатар аймгийн Эрдэнэцагаан сум нь 6,893 хүн амтай, 127,028 га талбайд хайгуулын, 14,618 га талбайд ашиглалтын /молибден, нүүрс, жонш, гянтболд/ тусгай зөвшөөрөл олгогдсон, сүүлийн 3 жилийн хугацаанд хүрээлэн байгаа орчны эсрэг 9 гэмт хэрэг бүртгэгдсэн, 2020 онд 6 дугаар багийн нутаг дэвсгэрт байрлах “Төмстий сэрвээ” гэх газар гар аргаар, хууль бусаар ашигт малтмал олборлох, хамгаалалтад үүрэг гүйцэтгэж байсан цагдаагийн алба хаагчдын тавьсан шаардлагыг эсэргүүцэн, биед халдсан үйлдэл бүртгэгдсэн, Дарьганга, Асгат сумдтай хил залгаа оршдог тул эдгээр сумдыг хариуцан ажиллах боломжтой албан хаагчийн орон тоог нэмэх шаардлагатай байна.

Түүнчлэн Дундговь аймгийн Гурвансайхан сум нь 2,141 хүн амтай, 54,478 га талбайд хайгуулын, 60,226 га талбайд ашиглалтын /алт, жонш, нүүрс, гантиг/ тусгай зөвшөөрөл олгогдсон, сүүлийн 3 жилийн хугацаанд хүрээлэн байгаа орчны эсрэг 6 гэмт хэрэг бүртгэгдсэн, Говь-Угтаал, Баянжаргалан, Өндөршил сумдтай хил залгаа оршдог нь эдгээр сумдыг хариуцан ажиллах экологийн асуудал хариуцсан байцаагч ажиллуулах шаардлага бий болсон байна.

2020 онд Хүрээлэн байгаа орчны эсрэг гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажлын үр дүнг дээшлүүлэх чиглэлээр Байгаль орчин, аялал жуулчлалын, Уул уурхай,

хүнд үйлдвэрлэлийн яам, Нийслэлийн байгаль орчны газар, Мэргэжлийн хяналтын ерөнхий газар, Ашигт малтмал, газрын тосны газар, Туул голын сав газрын захиргаатай 2020 онд хамтран ажиллах төлөвлөгөө, Монголын байгаль орчны иргэний зөвлөл, Лондонгийн амьтан судлалын нийгэмлэгийн Монгол дахь төлөөлөгчийн газар, Монголын бичил уурхайн нэгдсэн “Дээвэр” холбоотой хамтран ажиллах “Санамж бичиг” байгуулан, хэрэгжилтийг хангах чиглэлээр нэлээдгүй ажлыг хийж гүйцэтгэсэн ч хөдөө орон нутагт дээрхи ажлууд хүссэн үр дүнд хүртэл зохион байгуулагдаж чадахгүй байгаа нь тулгамдсан асуудал болж байна.

Дүгнэлт. Хүрээлэн байгаа орчны эсрэг гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажлын үр дүнг дээшлүүлэх чиглэлээр олон ажил, арга хэмжээ зохион байгуулж байгаа хэдий ч орон нутагт хүссэн үр дүнд хүртэл ажиллаж чадахгүй байгаа нь тулгамдсан асуудал болоод байна.

Энэ нь байгалийн баялаг ихтэй, хүрээлэн буй орчны эсрэг гэмт хэрэг гардаг сумдыг хариуцсан экологийн асуудал хариуцсан байцаагчийн орон тоо дутагдалтай, тухайн газар, нутаг дэвсгэрт хүрч шуурхай ажиллах боломж хязгаарлагдмал байгаагаар салшгүй холбоотой гэж үзэж байна.

Санал: Дээрхи дүгнэлтийг үндэслэн дараах саналыг дэвшүүлж байна. Үүнд:

1. Аймаг дахь цагдаагийн газар хэлтсийн экологийн асуудал хариуцсан алба хаагчдын орон тоог нэмэгдүүлэх чиглэлээр шат дараатай арга хэмжээ авах; /хүснэгт №1/

Тухайлбал: Баян-Өлгий аймгийн Ногооннуур, Цэнгэл сум, Говь-Алтай аймгийн Бигэр сум, Дундговь аймгийн Гурвансайхан, Бигэр сум, Завхан аймгийн Завханмандал, Отгон сум, Сүхбаатар аймгийн Эрдэнэцагаан, Сүхбаатар сум, Увс аймгийн Сагил, Түргэн сум, Ховд аймгийн Мянгад, Цэцэг сум зэрэг нийт 7 аймгийн 13 суманд экологийн асуудал хариуцсан байцаагчийн орон тоог шийдвэрлэж, зэргэлдээ сумдын нутаг дэвсгэрийг давхар хариуцах боломжийг бүрдүүлэх;

2. Хөдөө орон нутгийн Экологийн асуудал хариуцсан байцаагчид нэн шаардлагатай дэвшилтэд техник хэрэгслээр хангах асуудлыг судалж, хангах ажлыг олон улсын байгууллагын санхүүжилтээр шат дараатай шийдвэрлэх;

Тухайлбал: бага оврын нисдэг тэрэг, алсын зайн дрон гэх мэт

3. Хүрээлэн буй орчны эсрэг гэмт хэрэг, зөрчилтэй тэмцэх чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулдаг төрийн бус байгууллагуудтай хамтран ажиллах эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх;

4. Стратегийн томоохон ордууд дээр гэрээт экологийн асуудал хариуцсан байцаагчийн орон тоо бий болгож, үйлдвэрийн үйл ажиллагаанд нь хяналт тавих эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх;

Хүснэгт №1

№	Орон тоо шаардлагатай аймаг, сумд	
	Аймаг	Сум
1.	Баян-Өлгий аймаг	Ногооннуур сум нь 6,424 хүн амтай, Оросын Холбооны Улсын Тува улстай хил залгаа оршдог, 20,468 га талбайд хайгуулын, 2,566 га талбайд ашиглалтын /мөнгө, гянтболд, зэс/ тусгай зөвшөөрөл олгогдсон, ирвэс, чоно, үнэг, хярс, аргаль, угалз, янгир, тарвага, бүргэд, ёл, тас, харцага, хойлог зэрэг ан амьтантай Цагааннуур, Алтанцөгц сумдтай хил залгаа учир эдгээр сумдыг хариуцан ажиллах боломжтой;
2.		- Цэнгэл сум нь 9,690 хүн амтай, Оросын Холбооны Улс, Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улстай хил залгаа оршдог, 26,542 га талбайд хайгуулын, 2,685 га талбайд ашиглалтын /гянтболд, алт/ тусгай зөвшөөрөл олгогдсон, Алтайн нурууны эх Таван богд уул, байгалийн үзэсгэлэнт газар ихтэй тул гадаад дотоодын жуулчид ихээр зорчдог, мөн ан, амьтан ихтэй, Улаанхус, Сагсай сумдыг хариуцан ажиллах боломжтой;
3.	Говь-Алтай аймаг	Бигэр сум нь 2,253 хүн амтай, 61,177 га талбайд хайгуулын, 4,928 га талбайд ашиглалтын /алт/ тусгай зөвшөөрөл олгогдсон, сүүлийн 3 жилийн хугацаанд хүрээлэн байгаа орчны эсрэг 7 гэмт хэрэг бүртгэгдсэн, Дэлгэр, Халиун, Чандмань, Эрдэнэ, Цогт сумдтай хил залгаа оршдог тул эдгээр сумдыг хариуцан ажиллах боломжтой;
4.	Дундговь аймаг	Гурвансайхан сум нь 2,141 хүн амтай, 54,478 га талбайд хайгуулын, 60,226 га талбайд ашиглалтын /алт, жонш, нүүрс, гантиг/ тусгай зөвшөөрөл олгогдсон, сүүлийн 3 жилийн хугацаанд хүрээлэн байгаа орчны эсрэг 6 гэмт хэрэг бүртгэгдсэн, Говь-Угтаал, Баянжаргалан, Өндөршил сумдтай хил залгаа оршдог тул эдгээр сумдыг хариуцан ажиллах боломжтой;
5.		- Бигэр сум нь 2,406 хүн амтай, 60,555 га талбайд хайгуулын, 2,013 га талбайд ашиглалтын /алт/ тусгай зөвшөөрөл олгогдсон, сүүлийн 3 жилийн хугацаанд хүрээлэн байгаа орчны эсрэг 7 гэмт хэрэг бүртгэгдсэн, Хулд, Луус сумдтай хил залгаа оршдог тул эдгээр сумдыг хариуцан ажиллах боломжтой;
6.	Завхан аймаг	Завханмандал сум нь 1,097 хүн амтай, 54,478 га талбайд хайгуулын, 60,226 га талбайд ашиглалтын /алт, жонш, нүүрс, гантиг/ тусгай зөвшөөрөл олгогдсон, сүүлийн 3 жилийн хугацаанд хүрээлэн байгаа орчны эсрэг 3 гэмт хэрэг бүртгэгдсэн, Ургамал, Дөрвөлжин, Эрдэнэхайрхан, Сантмаргац, Цэцэн-Уул сумдтай хил залгаа оршдог тул эдгээр сумдыг хариуцан ажиллах боломжтой, Эрдэнэхайрхан суманд Улаагчны хар нуур, Мухартын гол зэрэг байгалийн үзэсгэлэнт газар оршдог тул гадаад, дотоодын жуулчид ихээр ирдэг;
7.		- Отгон сум нь 2,619 хүн амтай, сүүлийн 3 жилийн хугацаанд хүрээлэн байгаа орчны эсрэг гэмт хэрэг бүртгэгдээгүй, Отгонтэнгэр хайрхан, Бадархундага нуур байрладаг бөгөөд гадаад, дотоодын жуулчид ихээр ирдэг, 2018 онд Бадархундага нуураас 279 ширхэг мөнгөн аяга авсан этгээдүүд хойшоос нь хөөсөн иргэдийг ТОЗ-8 маркийн буугаар буудаж, хүндэтгэр гэмтэл учруулсан гэмт хэрэг үйлдэгдэж байсан, Шилүүстэй, Цагаанхайрхан сумдтай хил залгаа оршдог тул эдгээр сумдыг хариуцан ажиллах боломжтой;
8.	Сүхбаатар аймаг	Эрдэнэцагаан сум нь 6,893 хүн амтай, 127,028 га талбайд хайгуулын, 14,618 га талбайд ашиглалтын /молибден, нүүрс, жонш, гянтболд/ тусгай зөвшөөрөл олгогдсон, сүүлийн 3 жилийн хугацаанд хүрээлэн байгаа орчны эсрэг 9 гэмт хэрэг бүртгэгдсэн, 2020 онд 6 дугаар багийн нутаг дэвсгэрт байрлах “Төмстий сэрвээ” гэх газар гар аргаар, хууль бусаар ашигт малтмал олборлох, хамгаалалтад үүрэг гүйцэтгэж байсан цагдаагийн алба хаагчдын тавьсан шаардлагыг эсэргүүцэн, биед халдсан үйлдэл бүртгэгдсэн, Дарьганга, Асгат сумдтай хил залгаа оршдог тул эдгээр сумдыг хариуцан ажиллах боломжтой;
9.		- Сүхбаатар сум нь 3,505 хүн амтай, 15,113 га талбайд хайгуулын, 26,622 га талбайд ашиглалтын /нүүрс, алт, зэс, төмөр, цайр, жонш/ тусгай зөвшөөрөл олгогдсон, 2020 онд хүрээлэн байгаа орчны эсрэг 1 гэмт хэрэг, 2021 оны эхний 2 сард зөрчлийн шинжтэй 2 үйлдэл бүртгэгдсэн, Айраг, Уулбаян сумдтай хил залгаа оршдог тул эдгээр сумдыг хариуцан ажиллах боломжтой;

10.	Увс аймаг	Сагил сум нь 2,483 хүн амтай, 9,519 га талбайд хайгуулын, 153 га талбайд ашиглалтын /алт/ тусгай зөвшөөрөл олгогдсон, Аргал, угалз, янгир, ирвэс, гахай, зэрэг зэрлэг ан амьтантай, 2020 онд хүрээлэн байгаа орчны эсрэг 4 гэмт хэрэг бүртгэгдсэн, Давст сумтай хил залгаа оршдог тул хариуцан ажиллах боломжтой;
11.		- Түргэн сум нь 2,078 хүн амтай, 1,612 га талбайд хайгуулын, 2,321 га талбайд ашиглалтын /алт, төмөр/ тусгай зөвшөөрөл олгогдсон, сүүлийн 3 жилийн хугацаанд хүрээлэн байгаа орчны эсрэг 7 гэмт хэрэг бүртгэгдсэн, Бөхмөрөн сумтай хил залгаа оршдог тул хариуцан ажиллах боломжтой;
12.	Ховд аймаг	Мянгад сум нь 3,693 хүн амтай, 16,399 га талбайд хайгуулын, 3,018 га талбайд ашиглалтын /алт, ховор металл/ тусгай зөвшөөрөл олгогдсон, Хар-Ус нуурын байгалийн цогцолбор Улсын Тусгай хамгаалалттай 5.412 га талбайтай, 2020 онд хүрээлэн байгаа орчны эсрэг 3 гэмт хэрэг бүртгэгдсэн, Эрдэнэбүрэн, Ховд, Буянт, Дөргөн сумдтай хил залгаа оршдог тул эдгээр сумдыг хариуцан ажиллах боломжтой;
13.		- Цэцэг сум нь 3,166 хүн амтай, 2,041 га талбайд хайгуулын, 447 га талбайд ашиглалтын /алт/ тусгай зөвшөөрөл олгогдсон, сүүлийн 3 жилийн хугацаанд хүрээлэн байгаа орчны эсрэг 8 гэмт хэрэг бүртгэгдсэн, Дарви, Мөст, Зэрэг сумдтай хил залгаа оршдог тул эдгээр сумдыг хариуцан ажиллах боломжтой байна.